

Чегусова З. А.,

кандидат мистецтвознавства,

науковий співробітник і вчений секретар

відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва

Інституту мистецтвознавства, фольклористики, етнології

імені М. Т. Рильського Національної академії наук України

м. Київ, Україна

ПРОФЕСІЙНЕ ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ: ЕВОЛЮЦІЙНІ ТА РЕВОЛЮЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Декоративне мистецтво України другої половини ХХ – початку ХХІ ст. має кілька складових: творчість професійних митців, народних майстрів та художників-аматорів. Їхнє розмаїте мистецтво відрізняється засадами побудови художнього образу і форми, але споріднюється такими самими матеріалами, у яких вони працюють (глина, скло, вовна, тканина, нитка, дерево, метал тощо). Сферою наукових інтересів авторки даного дослідження є багатоліке професійне декоративне мистецтво, що поділяється на такі види, як кераміка, фарфор і фаянс, скло, дерево, ювелірне мистецтво, гобелен, батик, тощо.

На основі доробку провідних професійних митців України автором статті вперше в українському мистецтвознавстві на початку ХХІ ст. проведено комплексне дослідження художньо-стильових трансформацій у ділянках авторської кераміки, скла, текстилю – засадничих видів декоративного мистецтва України як єдиного цілісного явища в контексті з'ясування їхньої схильності до глобалізаційних впливів, а також під кутом зору їх значення у формуванні національно-культурної ідентичності в сучасному українському суспільстві.

Аналізу піддається творчість художників, які здобули академічну освіту у вишах та училищах країни за спеціалізацією «декоративне мистецтво». Тому в мистецтвознавчій науці й виник термін «професійне декоративне мистецтво». Перевага надається авторським роботам (тобто створеним художником від ескізу до реалізації в матеріалі самостійно – без виконавців), що вирізняються оригінальністю образності та формотворення, творчим переосмисленням національного та світового мистецького досвіду. Простежується мистецький поступ цієї царини в другій половині

XX ст. – період, який засвідчив послідовний перегляд стильових засад попередньої тоталітарної доби і визрівання тенденції, спрямованої в бік мистецтва творчих особистостей з новими орієнтирами й розумінням художньої образності та формотворення.

З усіх видів мистецтва, які побутували в Україні, декоративно-ужиткове впродовж століть було найстійкішим до зовнішніх впливів і найконсервативнішим щодо видових ознак. Такі художні матеріали, як глина, скло, вовна, дерево, метал, знали ще стародавні слов'яни. Специфіка найдревнішого з усіх видів декоративного мистецтва виявляється в тому, що його початкова функція – бути важливою частиною предметно-просторового середовища, яке оточує людину. Тому воно залишається вагомою і невід'ємною складовою пластичних мистецтв України й на початку XXI ст.

Зазначимо, що від кінця XIX ст. народне мистецтво і декоративно-ужиткове сприймалися переважно як однорідні поняття. Але з появою в середині XX ст. митців, котрі здобули професійну освіту в навчальних закладах країни, поступово відбуваються кардинальні зміни в художньому процесі. Доленосною подією для культури України було відкриття в 1940–1950-х рр. художніх училищ, особливо в 1946 р. – Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва (ЛДПДМ) – єдиного в Україні в радянські часи вишу за цією спеціальністю з кафедрами художньої кераміки, текстилю, пізніше – скла, металу. Широкого розвитку набуває в цей період художня промисловість.

Уже в 1960–1970-х рр. випускники ЛДПДМ активно відстоювали своєрідну особність професійного декоративного мистецтва. Вихованці львівської школи, які здобували академічну освіту, отримували якісно нове розуміння вимог і критеріїв у творчості й тому наполегливо домагалися права на свободу мистецького самовиявлення, не обмеженого асортиментом і накладом виробів, рамками будь-яких стильових канонів. Вони намагалися змінювати сприйняття кераміки, скла, текстилю як матеріалів, придатних лише для творення утилітарних речей та сувенірної продукції, поступово відмовлялися від хибного шляху імітації прийомів народних майстрів, демонструючи при цьому повагу до надбань минулого, спираючись на національні традиції, але не слідуючи сліпо суворо дотримуваним приписам.

У процесі дослідження виявлено, що національна школа декоративного мистецтва протягом десятиліть прищеплювала художникам прихильність до гармонійного поєднання стильових рис та образності професійного й народного мистецтва на тлі ясного розуміння відмінностей між ними. Звісно, у народному мистецтві визначальним є слідування традиціям і певним канонам, які

формувалися впродовж віків, завдяки чому народ України в кожному новому поколінні ніби відроджує свою духовну культуру, особливості світосприйняття. Водночас у професійному декоративному мистецтві передусім цінується новаторство, неповторна авторська індивідуальність митця, його неординарне ставлення до матеріалу, вміння віднайти в ньому нові художні якості. Проте лише на кінець 1980-х рр. приходять усвідомлення аксіоми, яка сьогодні вбачається очевидною: професійне декоративне мистецтво не є вищим чи нижчим за рангом від народного, воно просто інше за своєю природою. Тому ці види мистецтва не можуть розвиватися за єдиними законами.

У період другої половини ХХ – початку ХХІ століття в цій мистецькій царині простежуються як позитивні, так і негативні художні тенденції.

1970–1980-ті рр. – період, який збігається з піднесенням монументально-декоративного мистецтва, коли кераміка, скло, текстиль потрапляють в орбіту впливу архітектури, де відбувається розширення форм участі художника в організації архітектурно-просторового середовища.

В 1980-х рр. остаточно виокремлюються три сфери діяльності художників декоративного мистецтва: в архітектурно-просторовому середовищі, у серійному промисловому виробництві та в ділянці авторських творів виставкового характеру.

Прикрим явищем для України в 1990-х рр. були численні приклади недбалого ставлення держави до культурних набутків попередніх десятиліть. У ті часи відбувається занепад і закриття всіх підприємств-гігантів текстильної, скляної, керамічної, фарфорової, фаянсової промисловості України.

Водночас руйнація величезної художньої промисловості в Україні в пострадянський період, спрямувала професійних художників кераміки, скла, текстилю до вільної форми творчості і свободи авторського експерименту. Змушені працювати винятково «на території» творчих майстерень, митці поступово звільнилися від певних обмежень промислового тиражного виробництва. У зв'язку із цим на межі ХХ–ХХІ ст. в царині декоративного мистецтва перевагу отримують рукотворні нетиражовані твори авторської кераміки, скла, текстилю (те, що в Європі і Світі дістало назву «студійне мистецтво»), призначені для виставкового й музейного простору. Таким чином, декоративне мистецтво України наприкінці ХХ ст. зазнало складних трансформацій, які можна порівняти з мистецькими новаціями авангарду початку ХХ ст., коли концепція митця виявилася визначальною у формуванні його неповторного художнього стилю і власної естетики.

Значних образно-пластичних перетворень професійне декоративне мистецтво зазнало після 1991 р. – у час кардинальних зрушень у суспільно-політичному устрої України. Проте якісно відмінні художньо-стильові модифікації в цій царині найяскравіше позначилися в таких його найбільш розвинених і осучаснених різновидах, як художня кераміка, художнє скло, художній текстиль, що мають міцно усталені в часі й гранично потужні національні традиції.

На основі широкої джерельної бази даного дослідження – опрацювання значного літературного, архівного, фактичного матеріалів, творів музейних колекцій – вдалося визначити характерні тенденції розвитку декоративного мистецтва України на різних етапах.

Це передусім поступ творчого росту митців-професіоналів в усіх галузях художньої промисловості паралельно із процесом зародження авторських виставкових творів декоративного мистецтва в 1960–1980-х рр.; опанування світового художнього досвіду й пошук художниками-прикладниками власних мистецьких критеріїв у творчості, інспірованої асоціативно-ускладненим способом образно-пластичного мислення в 1990-х рр.; розвиток нетрадиційної кераміки, студійного скла, новаторського арттекстилю України в руслі загальноєвропейського художнього процесу на тлі шанобливого ставлення до історичних традицій національного образотворення на початку ХХІ ст., внаслідок чого в останні три десятиліття (1990–2010-ті) ця мистецька галузь постає надзвичайно розмаїтою і полівекторною, налаштованою на урізноманітнення мистецьких засобів та напрямів в усіх її ділянках.

Так, численні українські митці, які формують сучасне обличчя декоративного мистецтва, захоплені переосмисленням українського авангарду початку ХХ ст.; для деяких авторів спорідненими є такі художньо-стильові напрями сучасного українського образотворчого мистецтва, як «неофольклоризм», «неопримітивізм», «неоархаїка», «неоміфологізм», «археархаїка», «археоавангард»; багато хто з художників зорієнтований на класичний модернізм, зокрема такі його течії, як геометрична абстракція, лірико-емоційна абстракція; певна частина творчої молоді налаштована на творення новітніх композицій «актуального мистецтва». Простежується схильність митців до сміливого експерименту, до вивільнення від застарілих художньо-естетичних штампів і опанування новітніми артпрактиками, прагнення до оновлення мови й пошуку «нових смислів» у сучасному декоративному мистецтві, яке сприймається складовою образотворчого мистецтва України ХХІ ст.

На основі аналізу багатого масиву творів професійних художників у техніках гончарної і ліпленої кераміки, гутного й кришталевого скла,

гобелена, розпису на тканині, нетрадиційного текстилю, експонованих на численних національних і міжнародних імпрезах, виставках-конкурсах, симпозиумах в Україні й у Світі, доведено: декоративне мистецтво України, що базується на багатомістовому національному підґрунті, є константою сучасної культури, яка в умовах глобалізаційних процесів у ХХІ ст. стає важливим чинником збереження національної ідентичності.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-73>

Шаповалова А. М.,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії*

*Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ. ЯК АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ

Важливим аспектом формування національної самобутності України є розвиток української науково-політичної культури в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Варто зауважити, що в першій половині ХХ століття Україна перебувала під тотальною владою СРСР, яка придушувала будь-які прояви національної самобутності та культури, а з другої половини ХХ століття, вітчизняна наука та політична культура почали ставати все більш самобутніми та самостійними.

Говорячи про жвавий розвиток науково-політичної культури в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, необхідним є наголосити, що основи для цього заклали саме українські інтелектуали, які активно працювали у першій половині ХХ століття. Саме в цей період було створено безліч наукових і культурних установ, які в подальшому сформували образ сучасної науково-політичної парадигми України. Не можна не відзначити тут і постать В. І. Вернадського, видатного українського науковця та філософа, котрий зробив чимало для розвитку нашої культури та науки. Як перший голова-президент Української Академії наук, він активно дбав про розвиток української мови, освіти, культури та політичної свідомості [2, с. 9].